

Beyaz-Yerli Kolonyalizmi ve Yatırım Emperyalizmi Miti

Çeviren ERDAL ALOVA

«Finans emperyalizmi» çok tutulan bir deyim. 17. ve 18. yüzyılların «merkantilist» emperyalizminden ayrı bir yapısı olduğu, 18. yüzyılın son çeyreğinde olgunlaşmış dünyaya önce üstü kapalı, sonra da apaçık biçimde el koyarak, Afrika, Osmanlı Orta - Doğu bölgesi ve Hindicini bölgeleri gibi kapışılmamış son toprakların paylaşılmasıyla doruğuna vardığı kabul edilmekte. Bu teori son zamanlarda şiddetli tartışmalara yol açtı. Kurulması yüzyıllar alan koca koloni imparatorlukları, aynı şiddete gerek kalmadan, büyük emperyalist anavatan yoksullaşmaksızın ve dünyayı sömürme gücü de eksilmeksizin, birkaç yıl içinde parçalanıverdiler.

Yeni-kolonyalizm ve yeni-emperyalizm kavramları yetersizdir. Bunlar, beklenmedik bir durumu tartışabilmek için uydurulmuşlardır, dolayısıyla geleneksel teoriyi de kurtaramıyorlar. Çünkü hiçbir zaman iktisadî egemenliğin (ben buna sömürü diyorum) koşulu ya da bir sonucu bile olmayan politik egemenlik, şimdi artık onunla çelişmektedir. O kadar gelenekçi bir yapısı olan 1970 Yedinci Dünya Sosyoloji Kongresi'nde (Varna, Bulgaristan) «emperyalizmin yanlış bir biçimde kolonyalizmle özdeşleştirilmesini» açıkça ve içtenlikle suçlayan ve kolonyal olgunun 1880'den son savaşa kadar emperyalizmden önce de var olduğunu ve hattâ emperyalizmi bozup çarptığını öne süren bir sesin yükselmesi günümüzün bir belirtisidir.¹

Ne yazık ki, Lenin'in yazılarına duyulan dindarca bir bağlılık, Marksistlerin düşünsel olarak, hiçbir bilimsellik iddiası olmayan, zor sürgün koşulları altında alelacele yazılmış ve veri olarak Bern kitaplığının dışına taşamamış sınırlı bir çalışmanın etkisinden kurtulmasını önlemektedir.* Oysa, yazarın kendisi de kitabı basit bir «popülerleştirme çabası» olarak tanımlamıştır; genel bir emperyalizm teorisi olmaktan çok uzak, belirli bir tarihsel durumla koşullanmış ampirik bir analizdir.

Bu yarı-dinci tutum, devrimci marksizmin dekolonizasyon sürecinde ortaya çıkan başlıca olaylar karşısında — Katanga ve Rodezyanın eski kolonyal ülkelerinden ayrılmaları, Biafra savaşı ve İsrail - Arap çatışmaları karşısında — düştükleri yanlış ve yanlış anlamaları açıklar sanırım. Marksistler bu sorunların çevresinde, hangi noktadan yaklaşacaklarını kestiremeden dönüp dolaşmaktadırlar. Birbiriyle çelişen bir sürü «mini-teori» türetilmekte; söylenen sözler birbirini tutmamakta ve büyük «sol» partilerde bile, düşüncelerin desteklendiği, onaylandığı ya da hoşgörüle karşılandığı durumlarda hiç bir emperyalizm öğretisi küçük bir azınlığın dışında geçerli olamamaktadır. Eski kavramların yetersizliği görüldükçe bu karmaşıklık çekilmez hale gelmekte ve bunların yerine yenileri yerleştirileceğine yığınla tüm-dengelimci gelişmelerle yerlerinin korunulmasına çalışılmaktadır.

Bu yazının ana amacı, geleneksel şemaların yetersizliğini ortaya koymaktır. Bunların yanlışlığı, emperyalist kapitalizmle sömürülen ülkelerin halkları arasında yer alan üçüncü bir faktörü gözden kaçırmaktır; yani, kolonyalistleri. Bu yetersizliğin, hem üzerinde özellikle

* «avatar»: Hindu dininde, bir varlığın yükseliş sürecindeki cisimleşme aşamalarından biri. Yani, kolonyal dönem, emperyalist dönemin bir altbasamağı oluyor.

* Lenin, emperyalizmin o günlük durumunu değerlendirirken, daha sonra aydınlanan bazı olguları görmemiş olabilir. O zaman Lenin'in kitabına körü körüne bağlanmaya kötü bir dogmatizm olarak bakılabilir. Gene de Emperyalizm için «hiçbir bilimsellik iddiası» olmadığını, «basit bir 'popülerleştirme'» çabasından ibaret olduğunu söylemek bize fazla aşırı geliyor.

durulması gereken bir konu, hem de günümüzün acil sorunlarıyla doğrudan doğruya ilişkili olmasından başka, bunun irdelenmesi, gerçekle, kabullenilmiş tasarımlar arasındaki başka bir çelişkiler dizisini mantıklı bir düzen içinde düşünmemizi sağlayacaktır.

KOLONYALİZMIN İKİNCİ DALGASI

19. yüzyılın sonlarındaki kolonyal yayılma ve fetih siyasetinin ansızın başlamasına yol açan çeşitli zorlamalara ve nedenlere burada girmeye gerek yok. J. Gallagher ve R. Robinson'un da belirttikleri gibi, «İngilizlerin ve öbür Avrupa hükümetlerinin yüzyıllarca yüzüne bakmadıkları Afrika kıtasının yaklaşık olarak onda dokuzunu on altı yıl gibi kısa bir sürede kapışmaları hâlâ cevap bekleyen eski bir sorundur.»²

Coquery - Vidrovitch'in yukarıda belirtilen kanıtlamasının, ya da Strachey, Brunschwig, Crouzet v.b.³ yazarların tezlerinin ayrıntılarına girmeden şu söylenebilir: emperyalistlerin sömürgelerini kolayca terk etmeleri ve bunun, onlara hiçbir gelir kaybına ya da azalmasına malolmaması olgusu; az gelişmiş ülkelerin doğrudan yönetiminin belli bir anda kârlı bir iş olmaktan çıktığını ve ondan sonra da, dünya ekonomik kuvvetlerinin ve üretim ilişkilerinin serbestçe oynamasıyla ortaya çıkmış otomatik sömürü ve «engelleme» mekanizmasına artık bir şey katmadığını ileri süren teoriyi doğrulayan inandırıcı bir kanıt getirmektedir.

Bu, ille de kolonyalizmin teknik bir hata olduğu anlamına gelmez,* Sweezy'nin İngiliz kolonyalizminden söz ederken çok iyi belirttiği gibi, «İngiliz kapitalistleri ilhak yoluyla çok fazla bir şey kazanamayabilirler... Ama başkalarının ihlakları onlara çok şey kaybettirebilir... Sonuç, ortaya net bir kayıp olarak çıkabilir... (fakat) önemli olan bundan önceki duruma kıyasla kayıp ya da kazançların ne olduğundan çok, bir rakip işe karışacak olsaydı, doğacak duruma kıyasla ne kadar kayıp ya da kazancın söz konusu olduğudur.»⁴

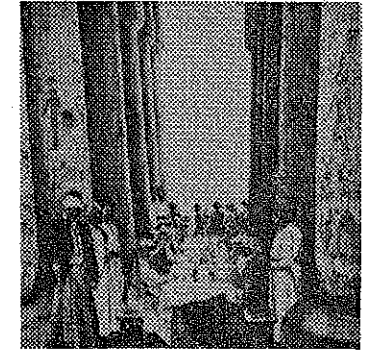
Bunda yeni bir şey yoktur. Kendi iç çelişkilerinin ve rekabetin zorlamasıyla kapitalistler her ülkede, sık sık, kendi sınıflarına ve sistemlerine zararı dokunan bir davranış göstermek zorunda kalırlar. Aynı şey uluslararası planda da geçerlidir. Bütün olarak emperyalizm geri ülkeleri doğrudan yönetme masrafından belki de seve seve kaçınacaktı, fakat tek tek emperyalistlerin bu konuda bir tercih imkânları yoktu. Aslında Lenin, Kautsky'nin ultra-emperyalizm teorisine karşı çıkarken tezini bu antagonizm ve rekabete dayandırıyor. Kautsky'nin teorisine göre, yoğunlaşma yönündeki eğilim, dünya ölçüsünde bir çeşit tekelci planlamayla en yüksek noktaya varacak, bu da dünya ekonomisinin rasyonel bir örgütlenmesine ve evrensel barışa yolaçacaktı.

Rekabetle ilgili açıklama akla yatkındır. Çeşitli tariht analizlerle de pekiştirilmiştir. Hindistan yoluna müdahale korkusu, İngiltere'nin Güney Afrika'yı ele geçirmesine ve Mısır'ın işlerine karışmasına yol açmış gibi gözükmektedir. Daha sonra, ikinci dönem sırasında, bu kez dolaylı olarak, iki bölge arasındaki birleştirme İngiltere'nin Doğu Afrika'ya rağbet etmesine yolaçtı diyebiliriz.* Bu durum da, zamanla Fransa'yı Batı cephesini ele geçirmeye körükledi. Ulusal nüfuz, askerî hürs, «misilleme», kaba kuvvet politikası, çeşitli «uygarlaştırma» misyonları, şu ya da bu masraflı, akıl dışı kolonyalist hareket için elverişli, hazır gerekçeler sağlıyordu. Fakat bütün bunlar da, ekonomik yayılma ve sömürü ihtiyaçlarıyla varolan uluslararası emperyalizmin yarattığı bir ideolojik üstyapıya bağlıydı.

BAĞIMSIZ BİR FAKTÖR: KOLONLAR

Bu açıklama, yine de, ne tam ne de yeterlidir. Eğer kolonyal sorun emperyalist sürecin bir «avatarı» olarak, yalnızca uluslar-

* Politik egemenlik masraflı ve verimsizse, niçin başlangıçta bütün dünya paylaşıldı, sorusuna cevap. Rakiplerin varlığı, dünyayı politik ve askerî bakımdan paylaşmayı zorunlu kılıyordu.



İngilizler Mısır'da. Abidos Tapınağında yemek yiyen İngiliz turistler.

* Lenin Emperyalizm'i yazarken başlıca kaygısı genel olarak emperyalist sömürü biçimleri arasındaki tikey ayrımları incelemek değil, Kautsky'nin dünyada tek (ultra) emperyalizm olduğu ve emperyalist ülkeler arasında savaş çıkmayacağı görüşünü çürütmektir. Bunu, yeterli bilimsellikte yaptı bu kitapta.

arası emperyalizmin içsel siyasal çelişkileri (ve karışıklıkları) yüzünden doğmuşsa, Belçika, Hollanda ve Portekiz gibi küçük ülkelerin, siyasal anlamda mükleştirelmeleri kapitalistlerin doğru değerlendirilmiş çıkarıma ters düşen ve devamı zarar gösteren imparatorluklar kurmak ve bunları ellerinde tutmak için neden bu kadar kararlı olduklarını açıklamak zordur. Portekiz'i bir kenara bırakırsak, kolonilerin, Danimarka, İsveçre, İsveç, v.b. ülkelere karşılık, Belçikalı ve Hollandalı büyük sermayedarlara ne gibi özel yararlar getirdiğini görmek güçtür.* Kongo'nun kolonileştirilmesini II nci Leopold'un kişisel hırsına ve önde gelen Belçikalı kapitalistlerin ona karşı koymadaki yetersizliğine dayanarak, tarihin bir cilvesi gibi görmek belki mümkündür.* Fakat Portekiz —bu ülkede finans kapitalin sözü edilemeyeceği halde— bütün elverişsiz koşullara karşın, kurtuluş hareketlerinden bazıları emperyalist CIA finanse ederken, Angola ve Mozambik'e inatla sarılıyor.* Bu, dolaylı ya da dolaysız, olumlu ya da olumsuz, hiçbir şekilde, yatırımların ve teknelci emperyalizmin sonucu olmaz.

Ancak, kapitalizmin «içinde yatan» nedenlerin ötesinde, kolonyal olayı doğuran bir başka bağımsız itici gücün, sözkonusu çelişkiyi meydana getiren bir toplumsal ögenin varolduğu kabul edilirse işler değişir ve her şey açıklığa kavuşur. Kolonyalizme özgü bu itici güç kolonyallerin kendilerinden başka bir şey değildir —bu kategoriye yalnızca beyaz yerlileri değil, anavatana bağlı büyük şirketlerin bölgesel yöneticileri ve memur olarak çalışan beyazlar da (bunlar her zaman alt tabakadan gelir) dahil olmak üzere, bütün bir ithalât — ihracat dünyasını sokuyorum; tabii, bu çıkar gruplarının anavatandaki acentalarını ve desteklerini de unutmuyorum.*

Bu insanlar için kolonyal serüven, ne bir «engel», ne bir «çelişki», ne de bir «çarpıtma»dır*, varlıklarının ve kendilerini haklı görmelerinin ana kaynağıdır. Bunlar, kolonyalizmin yararını gördükleri için onu tereddütsüz ve çelişkisiz sürdürmüşlerdir ve bu nedenden dolayıdır ki, ne kadar paradoksal görünürse görünsün, aslında anti-emperyalisttirler. Ta başından beri anavatanlarıyla ve dolayısıyla emperyalizmin kendisiyle çelişki içinde olmuşlardır — nesnel olarak her zaman, öznel olarak kriz zamanlarında. Bazan silâhlı direnişe geçecek kadar ileri gitmişlerdir (Cezayir, Kongo, Biafra, v.b.)*

Bu son derece ters ve gerici öge mücadeleyi iki cephede yürüttü. Bütün yüreğiyle ve ödün vermeksizin, işgal altındaki bölgenin yerli halkına; zaman zaman ve yeri geldikçe, şiddetli bir şekilde, «anavatan»daki büyük kapitalistlere karşı. Bununla birlikte, büyük sermayeyle ilişkisindeki bu antagonizmden dolayı, bu öge uzun süre anavatanlardaki sol-kanat partilerince gözde tutuldu, hattâ desteklendi. Sonuç, tekellere karşı metropollerde açılmış mücadelenin sloganlarının kolonilere mekanik olarak aktarılması olmuştur. Şimdi her şey tersyüz oluyordu. Çünkü, özellikle Kara Afrika'da, ne ulusal burjuvazinin ne de gerçekten yerli bir proletaryanın bulunduğu ve güçlü kabile artıklarının varolduğu, sözü edilebilecek bir iktisadî - toplumsal gelişmenin ve alt yapı yatırımlarının görülmediği bazı kolonilerde, böyle koşullarda, büyük, kişi - üstü şirket, bu durum ne kadar paradoksal görünürse görünsün, tarihsel bakımdan en ilerici olmasa bile en olumlu faktörü meydana getiriyordu.

Bu şirketler, çoğu zaman dikey ve yatay olarak bütünleşmiş* bütün kaynakları elleri altında bulunduruyor ve siyasal ve ekonomik görevleri her düzeyde kaynaşmış olan yönetime teknokrasinin nüfuz etmesini sağlayıcı bir yapıda oldukları için, doğal olarak, bütünü planlı bir şekilde âzami üretkenliğe götürüyorlardı. Üretim açısından, bunlar örgütlenmenin en rasyonel biçimlerini ortaya koyuyorlardı; dağılım açısından ise, nispeten en akla yatkın olanı yapıyorlardı. Siyasal düzeyde, bu büyük kapitalist girişimler bölgedeki seçkin tabakanın temel istekleriyle uzlaşabiliyordu: Kadroların Afrikalılaştırılması konusunda seve seve uzlaşıyorlardı; ulusal bağımsızlık konusunda ise,

* Mısır ve Güney Afrika'nın fethinden sonra, sağlığı nedeniyle Afrika'da yaşamak zorunda olan İngiliz şovenisti Cecil Rhodes, («Rodezya» onun adına kurulmuştur) «Kap'dan Kahire'ye» kadar bütün Afrika'yı İngilizleştirme idealine kendini adadı. Zengin oldu, politika'da yükseldi.

* Sermaye her yerde kendi içinde çelişki olduğu için, kolonyalizm konusunda da karşı tavrılar olması doğaldır. Leopold herhalde bir kesimin öncülüğünü yapıyordu. Portekiz de, kendi içinde bir değişiklik, sömürgeleleriyle iktisadi ilişkilerini modern kapitalizme uydurmak istedi (bu yayının yayımlanmasından sonra).

* Bu beyaz kolonlarla, Osmanlı İmparatorluğundaki etnik farklılığı olan (ve bunun yararını gören) levantenler arasında, ithalât ihracat mekanizmalarının işleyişi açısından, belli bir paralellik kurulabilir.

* Bizce kolonlar başlangıçta kolonyalizmin varlığından dolaysız yarar elde ederler ve kolonyalizmin savunucularıdır. Fakat palazlanıp güçlendikçe anavatanla olan çelişkileri önem kazanır.

* Dikey bütünleşme: Bir malın üretiminde birbirini izleyen aşamaları tek bir firmanın yapması, örneğin petrol çıkartma, arıtma, petrol türevlerini elde etme ve bunları pazarlama birbirini izleyen aşamalarıdır. Bunların tümünü tek bir firmanın yapması (dikey bütünleşme) maliyetlerde düşme sağlar. Yatay bütünleşme ise üretim sürecinin aynı aşamasında çalışan firmalar arası birleşme ile doğar.

koşullara göre genişleyen bir ihtiyat payı bırakmak üzere gene uzlaşıyorlardı.

Buna karşılık, beyaz yerlilerin hiçbir şeyle uzlaşmaya niyetleri yoktu: ne tröstlerle, ne de metropolle - Afrikalılaştırma ve bağımsızlık konularına ise hiç yanaşmıyorlardı. Bu iş ancak, metropolden ayrılma ve bir «beyaz» devletin kurulmasıyla mümkün olabilirdi. Beyaz yerliler bu kadarla da kalmayıp, isteklerini açık bir biçimde somutlaştırdılar.

Ekonomik düzeyde, beyaz yerliler topluluğu ölü bir ağırlık haline geldi — hattâ asalak ve zararlı oldu. Rekabetçi ve anarşik bir sektör durumundaydı; tröst planlaması ve idareciliğinin kıyısında yaşayan ekonominin küçük bir parçasını denetimi altında bulundurduğundan dolayı, bütün yapının zorunluluklarından habersiz, çabuk kâr peşinde koşarak, kaynakları ve insan gücünü boşuna tüketiyor, ayrıca gelirinin büyük kısmını da dış ülkelerde harcıyor veya yatırıyordu. Böylece, bu ülkelerin büyük ihtiyaç duyduğu ve büyük şirketlerin asgarî ölçüde olsa bile, iyi kötü sağladığı dış yatırımı bulmak bir yana, fonların dışarı akmasına yol açıyordu.

Siyasal düzeyde, beyaz yerlilerin görece ağırlığı ve bağımsız davranabilmeleri, yaşadıkları koloninin bir beyaz yerliler ya da yöneticiler kolonisi olup olmamasına göre büyük ölçüde değişiyordu. Fakat, özel zamanlarda etkileri ve saldırganlıkları güçlerin ilişkisine göre değişirken, durumları ve tavırları pek değişmiyordu. Kongo'da sayıları azdı ve bu yüzden yenildiler; ama yenilinceye kadar da emperyalistleri ellerindeki bütün imkânları kullanmak zorunda bıraktılar. Rodezya'da sayıları bundan çok fazla değildi, ama orada başarıları şaşkıncı derecede kolay oldu. Cezayir'de ise sayıları hem görece hem de mutlak olarak çoktu, ama yenilmekten kurtulamadılar; gene de anavatanı tehlikeye sokup bir Fransız başbakanının, başkente bir paraşüt birliği inebileceği ihtimaline karşı halkı geceyarıları radyodan uyarmasına yol açabildiler.*

BEYAZ YERLİLER VE EMPERYALİZM ARASINDAKİ ANTAGONİZM

Yine de bütün bunlarda yeni bir şey yoktu. 18. yüzyıldan beri emperyalist ülkelerin en zorlu mücadeleleri kolonilerdeki yerli halkla değil de, kendi adamlarına karşı olmuştur. Bugün İngiltere, ikinci sırada bir ülkeyse, bunun nedeni, bu çeşit bir mücadeleden yenik çıkması ve ABD'nin bağımsızlığını kazanmasıdır. Böyle olmasaydı, Kuzey Amerika bağımsızlığına yeni kavuşmuş ve hâlâ İngiltere tarafından sömürülmekte olan eski bir Kızılderili kolonisi olacaktı.

Marx ve Engels, yaşadıkları süre içinde sorun pek âcil olmadığı halde, «beyaz yerliler», «yoksul beyazlar», v.b. konulara orada burada değinmekten geri kalmamışlardı. Fakat Lenin, 1900'de hararetle Boerlerin tarafını tuttu.* Tıpkı, Mao Çe-Tung Çin'inin geçenlerde Biafra'ya ve ücretli askerlerine beklenmedik bir destek sağlaması gibi. Sonuç olarak, Lenin'in ölümünden sonra Marksizm'in içine düştüğü abartılmış şematizm yüzünden, «Finans emperyalizmine karşı halk savaşının» soylu formüllerinde bu baş belası «üçüncü öge» ye yer bulma imkânı kalmadı.

Bilimsel analiz yerine, ne kadar katı olursa olsun, hiçbir olgunun sarsamayacağı yerleşmiş mitler var önümüzde. Bu durum, yanlış anlaşılmalara yol açmakta ve devrimci Marksizm ile dekolonizasyona uğramış halklar arasında doğru bir diyaloga imkân tanımamaktadır. Yakın geçmişten bir örnek verecek olursak, en bilgili Marksistler bile, Çombe'nin Union Minière'in, uluslararası emperyalizmin ve Belçika tröstlerinin kuklası olduğuna dair söylentilere inanmakta tereddüt göstermediler.* Oysa bu, gerçeğin tam karşıtıydı. Çombe asla finans kapitalizmini temsil etmemiştir. O, beyaz yerlilerin temsilcisiydi. Ve bütün kara Afrika ondan bu çerçeve içinde nefret etmiş ve ona karşı koy-



İki hükümdar: Hindistan Genel Vallsi Lord Curzon ve Patiala Mihircesi.

* Salan'ın darbe tehdidine karşılık de Gaulle'ün davranışı.

* İngilizlerin ve Rhodes'un Boerlere karşı entrikaları bir uluslararası skandaldı. Boerlerin nasıl bir faşizmi temsil ettikleri de o sıralar bilinmiyordu. (Örneğin, herhangi bir av hayvanı gibi «Hotanto» avladıkları, bu nedenle bugün Hotanto soyunun yeryüzünden silindiği gibi olaylar Kamuoyuna mal olmamıştı.) Boerler ancak 1949'de «Milliyetçi» hükümetin başa geçmesinden sonra potansiyellerini gerçekleştirdiler.

* Union Miniere: Belçika'nın Kongo'da büyük işler çeviren madencilik şirketi.

muştur. Aynı nedenden ötürü, tröst şirketlerinin ve Belçika - Amerikan emperyalizminin bir numaralı düşmanı olmuştur.

Union Minière'le, eğer, Katanga şirketinin bölgesel yönetimi kastediliyorsa, Çombe'nin onların adamı olduğunun söylenmesine de bir şey denemez elbette. Belçikalı kamu görevlileri ve subayları gibi, bu insanlar da, Kongo'nun bağımsızlığından önce anavatanı temsil etmekteydiler ve bu sıfatla duvarın öbür yanında yer alıyorlardı. Beyaz yerliler onlara, «zenci severler» adını takmışlardı: onların dilinde en aşağılayıcı sıfatı bu. Ama bu görevlilerin hepsi de, birey olarak, emekli olunca koloniye yerleşmeye hazırlanıyorlardı; kimi üretim çiftliklerinden hisse satın alıyor, kimi de taşınmaz mallara para yatırıyor. Bağımsızlık savaşı sırasında anavatanla aralarındaki göbek bağı ansızın kopunca, toplu olarak beyaz yerlilerin safına geçtiler.

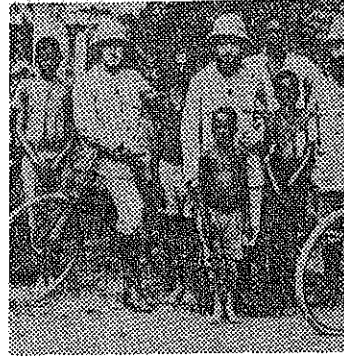
Peki, **Union Minière**'in bu müdürleri ve bölgesel yöneticileri daha başka ne istiyorlardı? En önemsiz kararlar için bile Brüksel'deki başdaireye telefon açıp fikir sormak zorunda olan bir mümessil iken, Katanga'nın ayrılması ve Çombe'yle birlikte, giderek şirketin patronları haline geldiler. Çombe iktidarı sırasında **Union Minière**'in en küçük kâr hisselerini bile dağıtması yasaklandı, ama Belçikalı hissedarları zenginleştirmek gibi bir tasaları olmayan bu kişilerin bundan hoşnut olmadıkları söylenemez; tam tersine, firmanın gücünü ve dolayısıyla kendi durumlarını yoluna koyacak kâr birikimini bir an önce sağlayacak her türlü yola açıldı bu kimseler.

Ama, eğer, **Union Minière**'le, Katanga işletmesinin arkasında bulunan tekeli Belçika holdingi, yani, Belçika'nın **La Société Générale** bankası kastediliyorsa, işler daha değişik bir görünüme bürünür. Belçika yüksek finansı ve dolayısıyla uluslararası emperyalizm için Çombe saf dışı bırakılması gereken bir kişiydi. Ve gerçekten, fiilen saldırıya uğrayarak ortadan kaldırıldı. İlk, 1962-63'de, Elisabethville'de Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin bayrağı altında; ikinci olarak, 1967'de, Bukavu'daki kuvvetlerini bombalamak için, Kastro'ya karşı yetiştirilen pilotlar gönderilerek, ve sonunda, Cezayir'e kaçırılması için bir CIA ajanının özel olarak yollanmasıyla.*

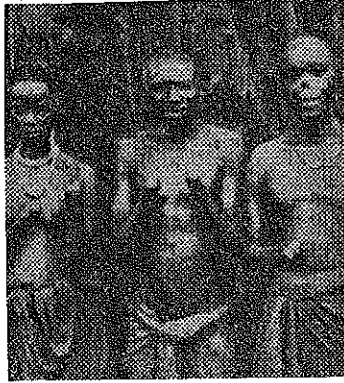
Aslında, Belçika yüksek finansının hiç değilse başlangıçta desteklediği adam Lumumba'ydı. Yüksek finansın partisi olan Belçika Liberal Partisi elinden geldiğince destekledi onu. 1958 yılında bir suistimâlden dolayı verilen cezanın bitiminden önce Stanleyville hapisanesinden salıverilmesini bu partiye borçlu. Daha sonraları önemli bir rolü olan Kongo Ulusal Hareketi'ni (MNC) kurması için malî olarak ya da başka yollarla ona yardımda bulunan yine bu partiydi.

1960'ın Temmuz ve Ağustos aylarında, beyaz yerlilerin başlattığı çeşitli dalavereler sonucunda Lumumba ile Kasavubu'nun Sovyetler Birliği'nden yardım istemesi ve mahalli ordunun da ayaklanmasıyla, Belçika kapitalizmi bir oldu-bittiyle karşı karşıya kalarak, Lumumba'ya cephe almak zorunluğunu duydu.⁷ Eric Rouleau'nun da öne sürdüğü gibi, «bütün bunlardan sonra, Katanga'nın, en azından geçici olarak, bir barış sığınağı ve bir karşı-Lumumba cephesi olarak onlara hizmet edebileceği» kanısına kendilerini kaptırmış olmaları mümkündür.⁸ «Batılılık» refleksi baskın çıkmış olabilir. Eğer böyleyse, davranışları kısa süren bir fırsatçılıktır. Çok geçmeden Lumumba'nın etkisiz bırakılması ve sonra fiziksel olarak ortadan kaldırılmasıyla, Çombe, ve onun anavatanından ayrılma yanlısı devleti bir kere daha emperyalist saldırganların baş hedefi oldu.⁹

Belçika - Amerikan emperyalizminin el altından yönettiği Birleşmiş Milletler askerleri üç kere Çombe'ye ve rejimine karşı Elisabethville'e saldırdı. İki keresinde püskürtüldüler, ama üçüncüsünde yengiyi elde etmeyi başardılar... Analizlerimizin, kitapların ve zihni karışıklığımızın üstünde, hâlâ geçerli olan nesnel doğru varsa, o da, Borsadır. Birleşmiş Milletler askerlerinin Elisabethville'e her saldırısında **Union Minière**'in hisseleri Paris ve Brüksel borsalarında gözle görülür bir yükselmeye uğramıştır. Saldırıların her püskürtülüşünde ise bir dü-



1920'lerde Kongo'daki Katolik misyonerler.



Elleri koparılmış kauçuk toplayıcıları. Leopold'un Kongo'daki acımasız yönetiminin kurbanları.

* Sözkonusu kuvvetlerin giriştiği herhangi bir eylemin finans-kapital o-nayını almaması imkânsız görün-yor. Emmanuel'in öbür «CIA» suçla-maları gibi burada, Çombe'yi kaçı-ran kişiyle ilgili sözünü de çekim-serlikle karşıyoruz.

şüş görülmüştür. Son saldırı ve ardından Çombe rejiminin devrilmesi sırasında, 1963 Ocak ayında, **Union Minière** hisseleri yirmi günde yüzde elli bir artış göstermiştir!^{10*}

Fakat savaşçı beyaz yerliler Çombe'den çok önce ayrılmayı denemişlerdi. İlk girişim 1946'da olmuştu. Bu girişim şiddetle bastırıldı ve Belçika hükümeti Belçikalıların Kongo'ya göç etmeleri konusunda kolonyal örgütleri çok öfkeliendiren sınırlayıcı tedbirler aldı. Çeşitli kayıtlar arasında, 50 000 Belçika fransı depozit ödenmesi şart koşuldu (1960 yılında Kongo'yu alevler içine atacak sayıda göçmenin olması, bu tedbirlerin yetersiz olduğunu açıkça göstermektedir.) 1946'dan 1960'a kadar kolonyalist kızıştırma büyüdü ve **L'Avenir Colonial**, **Le Stanleyvillois** gibi, Belçika Sosyalist Partisine* yakın «sol-kanat» gazetelerince desteklendi. **Courrier d'Afrique**, **Echo de Stanleyville** gibi, Katolik Partisi'ne, yüksek finansa ve Hükümete yakın sağ-kanat gazeteleri de buna karşı çıktı. Aşırı olanların en hararetli liderlerinden Charles Bonte Güney Afrika modelinin benimsenmesi için açıkça vazılar vererek Kongo'yu dolaştı.

Kongo'nun bağımsızlık sorunu ortaya atılır atılmaz çatışma daha da kızıştı. Eric Rouleau'nun dediği gibi: «Belçika hükümeti 1960'da Katanga'nın bağımsızlığını ilân etme amacını güden en az üç planı açığa çıkardı. Kuzey Rodezya'daki politikacılarla ilişkileri olan bu fesatçılar hem göçmenlerin, hem de bölgesel yönetimin ve güvenlik personelinin desteğine sahiptiler. Yalnız bir kozları eksikti: sonuna kadar 'birlikçi' kalan Belçika yüksek finansının desteği...»¹¹

DEKOLONİZASYONUN GEREKLERİ

Afrika'da dekolonizasyonun bu kadar kolaylıkla yürütülmesine şaşanlar emperyalizmin ekonomik olmayan yükümlülükleri başından savmaya istekli olduğuna inanmışlardı. Kolonilerin anavatanları için kâr getirmediği ya da artık kâr getirmez hale geldiği, dolaysız siyasal egemenliğin emperyalizm için yük olduğu doğrudur. Ama bu olumsuz faktör yeterli değildir. Dolaysız yönetimin getirdiği zararın ortadan kaldırılması belli bir edilin davranışı açıklayabilirdi, ama bu, bağımsızlığın birçok durumda, özellikle Kongo'da, niçin olağanüstü hızla bağışlandığını açıklayamaz. Bu, ancak olumlu bir gerekçeyle açıklanabilir; anavatanların, belli bir anda, hemen her yerde ayrılıp, Beyaz Devletler kurma tehdidinde bulunan kendi göçmenlerinden önce harekete geçmeleri gibi. İki üç yıl içinde verileceğini kimse ummadığı halde, ansızın ve soğukkanlı bir tavırla derhal bağımsızlığın bağışlandığı Belçika Kongosu'nda bu durum açıkça görülmektedir. Ama değişen ölçülerde, aynı faktör, her yerde dengeyi belirliyordu.¹²

Emperyalist ülkelerin kendi göçmenleriyle hesaplaşma zorunda kalmaları, tarihte ilk kez görülmüyordu. 1896'da Chamberlaine'e* bir mektup yazan Selborne, Güney Afrika sorununda gördüğü kadarıyla, Transvaal'deki Boer yönetiminden çok, İngiliz beyaz yerlilerinin cumhuriyet kurmalarını sakıncalı gördüğünü belirtirken ileri görüşlülük gösteriyordu. Her ne pahasına olursa olsun, yeni Kanada ve Birleşik Amerika'lardan sakınmak gerektiğini ekliyordu. Bu, kuşkusuz, İngiltere'nin Boerlere muhalefetinin ikinci planda kaldığı anlamına gelmez. Gallagher ve Robinson, Büyük Britanya'nın Kap'ı ilhak etmesinden beri yönetimlerinin Boer yanlısı olmaktan çok, Bantu yanlısı* olageldiğini söylerken haklıydılar.¹³ Demangeon'un sözleriyle: «Boerlerin İngiliz yönetimi karşısındaki nefretleri, büyük ölçüde, İngilizlerin yerlileri korumasının sonucuydu. Binlerce Boer'in 1835'de (Natal, Orange ve Transvaal kolonilerinin kurulmasıyla sonuçlanan) büyük 'hicret'i başlatarak Kap kolonisinden göç etmelerinin nedeni, köleliğin ortadan kaldırılmasını dayanılmaz bulmalarıdır.»¹⁴

Soruna ahlâkçı bir bakış açısından yaklaşmakla birlikte, Bennet, Hobson'a değinerek geri halkların her zaman en amansız düşmanı olmuş grubu anlatırken çarpıcı deyimler kullanmaktadır: «Uygar Güç-

* Bu, gerçekten çok kesin bir kanıt.

* Belçika Sosyalist Partisi, sosyal demokrat nitelikte bir partidir.

* Joseph Chamberlaine: Birmingham'lı politikacı, İngiltere'nin emperyalist politikasının önderlerinden, Rhodes'un dostu ve destekçisi.

* Bantu: Güney Afrika'da yaşayan kalabalık zenci kabilelerinden biri.

lerin örgütlü hükümetleri görevi üstlenmeyince, bir özel serüvenciler, köle tüccarları, tüccarlar, hazine avcıları, imtiyaz satıcıları sürüsünün iplerini çözüyorlardı. Altın ya da iktidar hırsıyla kanı kaynayan bu sürü, hiçbir kamu denetimine uğramaksızın ve geleceği hiç düşünmeksizin sömürme işine koyuluyordu... Beyaz ırklarla ilişki kaçınılmazdı ve hükümete ait denetimin ve yasa uygulamalarının yetersizliği ile oranlı olarak çok daha korkulu ve zararlıydı böylesi.»¹⁵ Aynı görüş, L.S. Woolf tarafından da kabul edilmiştir: «Ekonomik emperyalizm, denetimin kaçınılmaz olarak sürdürülmesini gerektiren koşulları kendisi yaratmıştır... Avrupa Devleti Afrika'da kaldıkça ister istemez Afrikalılar Avrupalılar tarafından sömürülmesinin aracı olacaktır; geri çekildiği takdirde, yerli halkı sorumsuz beyaz adamların çok daha zalimce sömürüsüne terkedecektir.»¹⁶

Emperyalizmin ve kolonileştirmenin bütün tarihi açıkça gösteriyor ki, geri halklarla beyaz yerliler arasındaki çelişki en keskin olanıdır;* bu olguyu klasik sınıf mücadelesi tanımlamalarımız arasına koymamamız, bu «inatçı olgu»yu ortadan kaldırmış olmayacaktır. Kaldı ki bugün, Ortadoğu savaşında ve İrlanda'da Katolikler ve Protestanlar arasındaki kanlı çarpışmalarda büyük ölçüde doğrulanmaktadır bu.

Yine Demangeon'un hatırlattığı gibi, İrlanda, Britanya'nın ilk gerçek kolonisiydi. 16. yüzyılda «binlerce İngiliz, mülkleri ellerinden alınmış İrlandalı kabilelerin topraklarına yerleştiler, Anglo-Sakson mülkiyeti ve sömürüsü Keltlerin komünal yaşama biçimlerinin yerini aldı. İrlanda'nın İngiltere tarafından kolonileştirilmesi, İngiliz göçmenlerinin ilk dalgasının sökün ettiği bu sıralarda başlar. «Bunlar, çevirmeler ve tarlaların otlaştırılması sonucunda İngiltere kırlarından sürül-müş insanlardı.* Bu, sözünü ettiğimiz antagonizmin değişmez karakterini gösteren çarpıcı bir örnektir. Dört yüz yıl birlikte yaşadıkları halde, iki toplum bütünleşme yolunda en ufak bir adım atmamıştır. Katoliklerin yanında, Belfast Protestanları ne kapitalist ne de emperyalisttir; hâlâ göçmendirlir. Eğer ayrılma talebinde bulunmuyorlarsa bunun tarihî ve coğrafi nedenleri vardır. Ama hâlâ büyük ölçüde özerk bir yönetimde ısrar etmektedirler; bu onlara, ezilen halkı kendi bildikleri yolda çekip çevirme imkânı verecektir.

İsrail'e gelince, bu ülkenin iki dev blok arasındaki antagonizmin halihazırdaki özel uluslararası bağlamında* emperyalizmin mızrak ucunu temsil etmesi doğrudan doğruya özel koşulların bir sonucudur. Asıl özelliği, gelişmemiş bir bölgeye durmadan yayılan küçük bir «beyaz» göçmen topluluğu olmasıdır. Bölgedeki halklarla arasındaki mücadeleyi amansız kılan da bu nedendir. Kaldı ki, bu halklar, kendileri de Amerikan emperyalizminin uyduları olan Batı taraftarı rejimlerce yönetilmektedirler.* Amerikan emperyalizmiyle eğreti ve doğal olmayan bir bağdaşma içinde olmasına rağmen (sınırlar konusundaki son durumda William Rogers'la kavgaya girmeleri bu ittifakın o kadar da sağlam olmadığını gösteriyor)* İsrail ayrılma taraftarı bir kolonyal devlettir. Kuruluşu da emperyalist anavatan rolü oynayan İngiltere'yle uzun ve kanlı çatışmalardan sonra gerçekleşebilmiştir.

Cezayir'in durumunu da gözden irak tutmamak gerekir. «Cezayir Savaşı»ndan ve düzenli ordunun Cezayir-Tunus sınırı boyundaki barajın ötesinde silâhsızlandırılmasından sonra FLN nötralize edilmişti; o zaman asıl mücadele Fransa ile Fransız göçmenler ve asimile edilmiş gruplar arasında başgösterdi. Daha önce de belirtildiği gibi, bu durum, Fransız devletinin varlığını tehdit edecek kadar ileri gitti.

FINANS EMPERYALİZMİ Mİ, TİCARİ EMPERYALİZM Mİ?

Bu analiz kabul edilirse ortaya belirleyici bir soru çıkıyor: neden emperyalizm, beyaz yerlilerin ayrılımlarına böyle şiddetle karşı koydu? Eğer dekolonizasyon olacaktıysa, bunun yerli halk ya da beyaz yerliler yararına olup olmasının ne önemi vardı?

* Burada «en keskin», «en önemli» anlamında kabul edilmeyebilir. Ancak, beyaz yerlilerin zenci yerlilere karşı yaptıkları eziyet ve uyguladıkları ırkçı politika açısından, sorun gerçekten «keskin» ve âcildir.

* Çevirme: Avrupa'da, özellikle İngiltere'de, sanayi kesimine yün sağlamak için eski tarlaların çitle çevrilerek otlak yapılması. Bunun sonucunda kır nüfusunda işsizlik çığ gibi büyümüştü.

* «Bağlam» kelimesi «context» karşılığında kullanılıyor; dilde her kelime taşıdığı anlamın yanı sıra kendinden önce ve sonra gelen kelimelerin «bağlamı» içinde ayrıca bir nüans kazanabilir. Burada «bağlam» dilsel anlamında değil, daha çok «uluslararası konjonktür» terimine yakın şekilde kullanılmış.
* Bizce bu da o kadar basit değil. İsrailin çatışmaları arasında Suriye ve Irak da var.
* Yani, «anavatan»dan ayrılma. «Ayrılma» burada, «secession» karşılığı.

Moda olan teoriye göre, emperyalizmin asıl çehresi, çok-uluslu şirketlerin yatırımlarıdır.¹⁷ Eğer bu doğru olsaydı, iki çeşit dekolonizasyondan beyaz yerlilerin lehine olanı tercih edilirdi. Çok-uluslu şirketler, Tanzanya ya da Uganda'dan çok, Kanada, Avustralya, Güney Afrika, hattâ Rodezya gibi ülkelere yatırım yaparlar. Ama bu «port-olyo» yatırımlarının* ya da genel olarak sermaye akışının emperyalizmin özünü oluşturduğuna inanmıyorum; bundan sonra açıklamaya çalışacağım konu budur. Özü belirleyen öge ticarettir. Bu düzeyde, iktidarın yerli halkın ya da beyaz yerlilerin elinde olması anavatan için büyük önem gösterir. Ticarî açıdan, ticaretin hacmi ne olursa olsun. «Yerli» devlet, bir «Beyaz Devlet»ten çok daha fazla sömürüye açıktır. Britanya Kanada'yla, Tanzanya'yla olduğundan daha çok alışveriş yapabilir; ama Kanada tarafından sömürülmekteyken, Tanzanya'yı da sömürmektedir.¹⁸

Fransız kapitalizminin önde gelen temsilcilerinden biri olan de Gaulle Cezayir konusunda bunları açıkça görüyordu. Eğer «Fransız Cezayiri» davasının partizanları kazanmış olsalardı, savaşın ve devrimin meydana getirdiği derin yaralara rağmen, Cezayir bugün olduğundan çok daha az Fransız kalacaktı. De Gaulle Cezayir'in Fransız kalabilmesi için OAS ile mücadele etti; Salan ya da Soustelle de, Fransız hükümetinden sorumlu olmuş olsalardı aynı çareye başvuracaklardı.¹⁹

SERMAYE İHRACI

Böylece, çoğu Marksistin şimdiye dek inandığı gibi, sermaye ihracının emperyalizmin özü olup olmadığı sorununa geldik. Bu iddiayı ilk ortaya koyan Hobson'du; teorinin başlıca öğelerini Lenin de benimsemiş; daha sonra bir grup iktisatçı ve Strachey aynı modeli yeniden kurdular. Teori şöyle özetlenebilir:

Kapitalizm gelişiminin belli bir aşamasında, arttırdığı kârları yeniden yatırıma sokmak sorunuyla karşılaşır. Bir yandan, tröstlerde, kombinelerde, v.b. endüstrinin toplanması, rekabetin azalmasının ve ortadan kalkmasının kârları ve dolayısıyla her üretim ve satış devri sırasında oluşan yeni sermaye miktarını arttırdığı belirli bir anda sermayenin tasarruflarına yol açarken; öte yandan, kapitalist sistemde gelir dağılımı öyle bir yere varır ki, kitlenin tüketimi buna oranla durgun kalır. Bu durum, merkezleşmiş endüstrinin yayılma kapasitesini ve böylece yeni sermayeleri yutma kapasitesini sınırlar. Kapitalistler kartelleşmiş endüstrilerinde, yedek kârlarını yatırıma sokabilecek fırsatları artık elde edemezler. Böylece, bir ikileme karşı karşıya kalırlar. Ya, artırılmış ücretler yoluyla ulusal gelirin dağılımını yeniden düzenleyecekler (böylece, iç yatırımlar yükselir ama kârlar daha düşük olur) ya da ücretlerin düşük, kârların yüksek oranda kalmasını sağlayacaklardır; o zaman da yedek sermayelerinin kullanımı için başka bir yol bulacaklardır. Böylece, sistemin «bloke» edilmesini önlemenin tek yolu dış yatırımlar olur. Bu da, emperyalist himaye gerektirdiği için dünyanın paylaşılmasına yol açar. (Lenin, büyük emperyalist güçler arasında, kapitalizmin eşitsiz gelişmesinin, ekonomik potansiyelin esnekliğiyle, politik çatının katılığı arasında bir çelişki doğuracağını buna ekliyordu. Bu yüzden, belli dönemlerde savaş yoluyla paylaşma yenilenmeliydi.)

Bu teorinin tarihî geçerliliğini doğrulamak için Lenin 1870 - 1914 arasında Almanya, Fransa ve İngiltere'nin yabancı aktifleri ile, sermaye ihracını özdeşledi. Bu özdeşleme artık kabul edilemez. Bir dış yatırım, daha fazla sermaye ihracına gerek kalmadan, kârların geri akıtılmasıyla artırılabilir. Hattâ bu artırma, aynı zamanda, yatırımcı ülkeye girecek net ithalât'la da eşanda olabilir. İlerde göstereceğimiz gibi, söz konusu dönem sırasında olan da budur.

Bu özdeşlemeyi şüphesiz, Lenin icat etmedi. Ondan önceki bazı burjuva iktisatçıları da bunu kullandılar ve ulusal hesapları amaçlayarak hâlâ kullanılmaktadır. Bu durumda, yeniden ithal edilmiş olsun ya

* «Çanta» yatırım: Klasik anlamda, sermaye yatırımı olmayan, teknik bilgi, plan, v.b. vermekle, patent satmakla gerçekleşen «dış» yatırım tipi.



Ünlü koloni yöneticilerinden biri: Gallieni.

da olmasın, dışarıdan edinilen bütün kâr ve hisseleri ulusal gelire katmak ve yerinde yeniden yatırıma sokulmuş kârları ve hisseleri derhal net bir sermaye ihracı olarak göstererek bilançoğu kapatmak sık başvurulan bir kolaylık olmaktadır. Bu bir terminoloji ve muhasebecilik sorunudur ve herkes bunun ne anlama geldiğini bilir.*

ULUSLARARASI YATIRIMLARIN BİRİKİMİ

Ama şimdiki durumda olduğu gibi, sorun, sermayenin içsel birikimine dayanan bir emperyalizm teorisini doğrulamak olunca, her şey temelinden değişmektedir. Çünkü, içerde oluşan bir sermayenin dışarıya aktarıldığı bir durumla, dışardan elde edilen kârların yeniden ithal olunup içerde tüketildiği ve arta kalanların yerinde yeniden yatırıldığı durum arasında; **insanın tüketebileceğinden daha fazla üretmesiyle, insanın gerçekten ürettiğinden daha fazlasını tüketmesi arasındaki fark kadar büyük bir fark vardır.** Böylece, eldeki rakamlar tam tersini söyleyince, birinci durumu öne sürerek emperyalist gelişmeyi açıklamak bayağı güçleşmektedir.

Ana kapitalist ülkelerin milyon pound olarak dış yatırımları:²⁰

YIL	BİRLEŞİK KRALLIK	FRANSA	ALMANYA	ABD
1870	1.006	513	önemsiz	önemsiz
1885	1.602	678	390	önemsiz
1900	2,485	1,068	986	103
1914	4.004	1,766	1,376	513

Bu dönemde, yatırım emperyalizmini en iyi temsil eden iki ülkeye kendimizi sınırlandıracak olursak - İngiltere ve Fransa - göreceğiz ki, ortalama olarak, birincisinin kırk dört yıldaki yatırımları bir milyardan dört milyara, ikincisinin ise yarım milyardan bir milyar yedi yüz elli milyona çıkmıştır. Başka bir deyişle, İngiltere'nin yatırımı dört, Fransa'nın ise üç buçuk katına yükselmiştir. Fakat, 1871 yılından sonra, Fransa'nın yabancı yatırımların bir bölümünü Almanya'ya beş milyar franklık, yani iki yüz milyon poundluk, savaş tazminatı olarak ödemek için kesmek zorunda kalması gözönünde bulundurulursa, bu ülkelerin 1870 ile 1914 arasındaki dış yatırımlarının artış oranının aynı olduğu söylenebilir, yani, kırk dört yılda yüzde dört yüz kadar.

Açıkça görülüyor ki, bu sonucun ortaya çıkması için, yeni sermayeye hiç de gerek yoktur. Getirilerin yeniden yatırılması yeterli olmakla kalmaz, gerekli olanı bol bol aşar da. Yüzde beşten hesaplanırsa, bir sermaye kırk dört yılda yüzde sekiz yüz çıkar; bu, yüzde dört olursa, yüzde beş yüz altmışa kadar varır. Yüzde beş ya da yüzde dört (genellikle beş ve beşten yukarı olur), bu sorun üzerinde çalışan Giffen, Hobson, Lenin, Frankel, Feis, Seyd, Beaulieu, Léon Say, R. L. Nash, Nogaro, v.b. kişilerce genellikle kabul edilen yüzdelerdi. Bu kişiler, ya bir yıldaki yatırım miktarı ve malî kazançların toplamını göstererek bu yüzdeleri dolaylı olarak ifade ederler ya da özellikle belirtirler. Bu yüzdelerden en azı olan yüzde dört kabul edilse bile, şu ortaya çıkar ki, eğer İngiltere 1870'de yatırıma soktuğu bir milyar poundu ihrac edilen fonları eklemeyen ya da yeniden ithal edilen fonları çıkarmadan bırakmış olsaydı, bu dış yatırımlar 1914'de 5.6 milyar pound kadar bir tutara ulaşacaktı. Bu miktar, yalnızca dört milyara ulaştığından, insan, İngiltere'nin bu dönemde, sermayeyi değil «ihrac» etmek, hattâ «ithal» ettiğini düşünüyor.

Burada varsayımsal bir yüzde kullanmaya gerek yoktur. Ele aldığımız dönemdeki Büyük Britanya'nın yıllık hesaplarının gerçek rakamları şimdi önümüzde. Fransa için de, az da olsa, fikir edinilebilecek rakamlar var. Britanya'yla ilgili rakamlar, C.K. Hobson'a (Emperyalizm yazarı J.A. Hobson'la karıştırılmasın) ve verileri çok daha gü-

* Bu mekanizmayı daha açalım: Emperyalist ülkenin bir şirketinin geri kalmış ülkede elde ettiği net kâr, egemen ülkenin ulusal gelirine dahil kabul edilmekte ve bu ülkenin ulusal gelir rakamını kabartmaktadır. Eğer bu kâr transfer edilmezse bu kabartma, gerçek bir artış ifade etmez. Aynı şekilde şirketin geri kalmış ülkede elde ettiği kardan yaptığı yatırım da, egemen ülkenin sermaye ihracı olarak kaydedilmektedir. Dolayısıyla rakamlar iki yönlü olarak şişirilmiş olmaktadır.



Mulay Hafid: Halkı üzerindeki kontrolünü kaybedip Fransız mandasını kabul eden bir sultan.

venilir ve kesin olan Cairncross'a aittir.²¹ Hobson'un verileri 1912'ye kadardır. Buna ek olarak, 1870'den 1912'ye kadarki İngiltere'nin hep eksi gösteren ticarî dengesi mallar açısından - altın ve gümüş dahil - ithalâtın ihracattan 5.517,1 milyon pound fazlası olduğunu göstermektedir. Son beş yılın ortalama rakamlarını çıkaracak olursak, 1914 yılında, yuvarlak bir hesaplama 5,8 milyar kadar bir ithalât fazlasının olduğunu görürüz. Tabii, buradan çıkarmamız gereken şey, artı olan hizmet sektörüdür. Bu bilançonun fazlası, 1912'de 4.071,2 milyon pound kadardı. Aynı şekilde ticaret bilançosundaki açığa bakacak olursak, 1914 hanesinde 4,3 milyar pound kadar bir miktar görürüz.

Böylece, 1,5 milyar poundluk son bir açık kalır ki, İngiltere bundan ancak dış gelirinin eşdeğer bir parçasını kullanarak yararlanabilirdi, geri kalanı da yerinde birikime bırakabilirdi. Bu, İngiltere'nin 1870'den 1914'e kadar yeni fon ihrac etmemekle kalmayıp, toplam mallar ve hizmetler bilanço açığını kapatabilmek için dış fonlarını çektiğini de gösterir. Hobson'un rakamlarına göre, çekilen fon 1,5 milyar pound kadardır. Bu da, varsayımsal bir yüzde dört hesabıyla yukarıda varmış olduğumuz 1,6 milyar pounda oldukça yakındır.*

Ama iki nedenden ötürü, Hobson'un rakamları benim teorime tam uygun değil:

a) Kendilerine normal banka havalesi yoluyla para ödenmemiş, dış ülkelerdeki İngilizlerin harcamalarını hesaba katmamaktadır. Oysa bu harcama ticaret bilançosu açığını yükseltirdi.

b) «Hindistan'daki hükümetin bu ülkedeki harcamalarını», yani Londra bankalarından çekilerek, Hindistan kamu hizmeti görevlilerine ödenen maaşları da, İngilizlerin hizmet ihracatı arasında saymaktadır. İngiltere'nin, Hindistan'a «iyi hükümet etme hizmeti» sağladığı kabul edilse bile (biraz komiktir bu), bu «hizmetler» in İngiltere'nin (görülen ve görülmeyen kalemler) yerli ürünleri arasına girebileceği su götürür. Ve, önceden de söylediğimiz gibi, üzerinde durduğumuz sorun budur: yani, yerli ürün, sözünü ettiğimiz dönemde gerçekten tüketimi aşarak, sermaye ihracına yol açma görevinde bulunmuş mudur?

Hobson'un rakamlarını birer birer büyük titizlikle incelemiş olan Cairncross'un elde ettiği tam sonuçlar birkaç önemsiz parçada farklı çıktı. Onun istatistikleri 1912 de değil, 1913'te son bulur. Onun hesaplamasında, 1913 yılının ihracata oranla ithal edilen mal fazlası 5.507,9 milyon pound; 1912 yılı için bu rakam, Hobson'un 5.517 olarak gösterdiğinden farklı olarak 5.363'dür. Ama Cairncross altın ve gümüşteki hareketleri de ayrı ayrı göz önünde bulundurarak 125,5 kadar bir ithalât fazlası göstermiştir. İki miktarı da toplama vurursak, Hobson'un 5.517 rakamına karşılıklı Cairncross'unki 5.488,5 dir, yani aralarında önemli bir fark yoktur. İki rakam dizisinin arasındaki bütün ayrımlar aynı düzeydedir. Sonuç olarak, onun 40 nolu tablosundaki durum (s. 180) şöyle ortaya çıkıyor:

1870 - 1913 dönemi için milyon pound olarak toplam

İthal edilen mal fazlası	5.507,8
İthal edilen altın ve gümüş fazlası	137,4
Mal ticaretinde toplam açık	5.645,3

Hizmet sektörü bilanço fazlası

Ticaret filosu geliri	2.608,8	
Resmî hesaplarda gözükmeyen diğer	1.457,6	4.066,4
Mal ve hizmetler bilançosunda dış yatırımdan çekilen gelirlerle kapatılan toplam açık (1870 - 1913)		1.578,9

Burada görülen, Hobson'un hesaplarına dayanılarak bulunan 1,5 milyar pounddan ve bileşik faiz hesaplandığında ortaya çıkan 1,6 milyar pounddan pek farklı değildir. 1914 rakamları zorlama bir şekilde Hobson'un rakamlarına ve bileşik faiz hesabına eklenmiş olma-

* İthalât ihracatı aşığına göre bir dış ticaret açığı söz konusudur. İthalât fazlasının karşılığı ödenirken kullanılacak dövizin başka kanallardan sağlanması gerekir. Bugün Türkiye'de ithalât ihracatı epey aşmakta ve fark işçi dövizleriyle kapatılmaktadır. İngiltere ise söz konusu dönemde bu farkı dış yatırımlardan elde ettiği kârla kapatmaktaydı.



Yüan Şih-kay: Batılıların Çin'deki adamı

saydı, bu rakamlar daha yakın ve hattâ biraz daha yüksek olurdu. Cairncross'da bu zorlamaya raslanmaz. Öte yandan yatırım emperyalizmi teorisinden doğan «ikilem» in karşı kutbunda bulunduğumuz açıktır.

Aynı döneme ait Fransız istatistikleri pek bol olmasa da, her şey - aktif birikiminin benzer oranı, süregelen ticaret bilançosu açığı - bize şunu gösteriyor ki, aynı olayla, yani net fon ithaliyle karşı karşıyayız.²² Olması mümkün farklar, akış yönünü ters çevirmeye yeterli değildir. İki ana kapitalist ülkeye 1900 yılından itibaren Almanya fazla sermayelerini dışa aktarmaları bir yana, ancak daha önceki yatırımlarından gelen geliri tekrar ithal ederek ticaret anlaşmalarını hesaba katmaksızın, dünyanın geri kalan ülkelerindeki sermayelerinin bir kısmını çektiler. Sınırlı tüketimleri yüzünden engellenmek bir yana, başkalarının ürünlerinin bir bölümünü de tükettiler.

1870 - 1913 yılları arasındaki emperyalizmin ünlü ikinci dönemi için bu kadarı yeterli. Ya daha önceki dönem? 1870'den önce işler çok daha belirsizdi. İstatistikler az ve güvenilir değil, değerlendirmeler ise daha da çeşitli. Keynes 1580'den beri herhangi bir net sermaye ihracını kesinlikle yadsıyacak kadar ileri gitmişti. Bu tarih, Kraliçe Elisabeth'in, Drake'in servetini Levant şirketine yatırması ve daha sonra da kârları, Doğu Hint Şirketi'nin kurulması için kullanmasının tarihidir.²³ Ama bir şey kesin gözüküyor. Küçük de olsa, herhangi bir sermaye ihracı olmuşsa, bu, 1870'den öncedir. En akla sığar açıklama, 1800'le 1850 ya da 1855 arasında küçük bir sermaye ihracının yapıldığı ve durumun 1870'e kadar kökünden değiştiğidir. Her ne halse, Britanya'nın dış ticaret bilançosu 1824'e kadar açık değildi; ve rahatça söylenebilir ki, miktar ne olursa olsun o sırada sermaye ihracı yapılmaktaydı. 1824'den sonra ticarî denge bozuldu, ama bu, getirilerin geri çevrildiği anlamına gelmeyebilir. Çünkü görülmeyen kalemler bu açığı birkaç yıl içinde fazlasıyla giderebilir ve pozitif bir ödemeler dengesi ortaya çıkarabilirdi.²⁴ Bundan dolayı değişimin ne zaman ortaya çıktığını kesinlikle tesbit etmek zordur; ama bu, yüz yılın ortalarına doğru olmuştur.

GELENEKSEL TEORİNİN YANILGILARI

Finans emperyalizminin baskın ögesinin net sermaye ihracı değil de; kaynakları ister içsel, isterse dışsal olsun, dış yatırımların düzeyi olduğu tartışılabilir. Ama bu durumda emperyalizm üzerine kabullenilmiş bütün düşüncelerimiz tekrar gözden geçirilmelidir.

1. Bu durumda emperyalizmin, sermaye ihracına yol açan, kapitalizmin içsel «aşırı - olgunlaşma» sıyla hiçbir ilişkisi kalmaz. Emperyalist yayılmanın temeli ne sermayenin fazla birikimi, ne de malların fazla üretimi olur.

2. Dış yatırımlar, tek olmasa da, emperyalizmin özünü belirleyen bir boyutu ise, İngiliz ve Fransız emperyalizminin 1914'den beri görülmemiş bir şekilde gerilediğini kabul etmek zorunda kalırız; çünkü bu tarihten sonra bu ülkelerin dış yatırım düzeyleri 1914'le kıyaslandığında önemsiz kalan bir niceliğe düşmüştü.

3. Kuzey Amerikan emperyalizminin yatırımcı rolünü eline aldığını söylemek teoriyi kurtarmaz. Çünkü, hali hazırdaki ABD yatırımlarının miktarı, hattâ bütün ileri kapitalist ülkelerin toplam miktarı, 1914'de yalnız başına İngiltere'nin yatırımlarıyla kıyaslandığında çok önemsiz kalır. 1914 yılında dört emperyalist ülkenin yatırımlarıyla kıyaslayacak olursak, büsbütün önemsizdir.

En iyi tahminle ABD'nin bugünkü yatırımları yetmiş milyar dolar tutar. Bu çok yüksek bir miktar gibi gözükmektedir. Ama İngiltere'nin 1914'deki dört milyar poundu, en tutucu tahminle, bugünün kırk milyar pound kağıt parasından daha değerlidir. Bugünkü değeriyse doksan altı milyar dolardır bu. Yani, mutlak sayılarla Amerika'nın halihazırdaki yatırımlarından çok daha yüksek bir tutardır.²⁵ Ama



Moiz Combe. Avrupalıların Kongo'daki kuklası.



Kwame Nkrumah. Kolonyalizmin son bulması ve sosyalist bir Afrika kurulması için çalışan Gana'lı lider

1914'deki ekonomik düzeyiyle kırk beş milyon kişiyi barındıran bir İngiltere'yle, 1970 yılının iki yüz milyon insanlı Amerika'sının tam olarak kıyaslanması pek bir şey ifade etmez. Bu yatırımlar, yatırımcı ve hatta alıcı ülkelerin ulusal gelirlerinin ışığında incelenmelidir. Böylece, şunu anlamış oluyoruz ki, İngiltere'nin 1914'deki birikmiş yatırımları yıllık gelirinin iki katı kadardı, halbuki ABD'nin şimdiki birikmiş yatırımları yıllık gelirinin yalnızca on birde ya da on ikide biridir. Eğer alıcı ülkelerin ulusal gelirleri de hesaba katılırsa, yine aynı sonuçlar elde edilecektir.

Sonuç olarak, bütün emperyalist ülkelerin 1970 ve 1914'deki toplam yatırımları kıyaslanacak olursa, 1970'dekilerin büsbütün düşük olduğu görülür. Çünkü İngiltere'nin 1914'deki dört milyarı, öbür üç yatırımcı ülkenin —Fransa, Almanya, ABD— 3.6 milyarına eklenebilir. Oysa bugün ABD'nin yetmiş milyar dolarına eklenecek fazla bir şey yoktur.* Öyleyse, yarım yüz yıl önce İngiltere yirmi katına ve bütün kapitalist ülkeler bir arada otuz beş katına ulaşmışken, emperyalizmi (hatta bir Amerikan «süper-emperyalizm» ni) açıklamak için, dış yatırımlar üzerinde böyle ısrarla durmanın ne anlamı vardır?

4. Nasıl olursa olsun - emperyalizmin ana belirtisi ister sermaye yatırımı, ister yalnızca dış yatırımlar düzeyi olsun - 1870'den 1914'e kadar bu sermayelerin birikimiyle, aynı dönemdeki, emperyalizmin toprak fetihleri arasında bir bağ kurmak mümkün değildir. Bu yayılma, Afrika'nın paylaşılmasına, Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasına ve Hindicini'nin bütünüyle işgal edilmesine yol açmıştır. Ama söz konusu dönem sırasında, hattâ ondan sonra da, bu yeni bölgeler yatırımcılar tarafından bütünüyle ihmal edildi. Yatırımın sermaye artışı aktarımı için değil, bazı gerekli ham maddeler için yapıldığı Güney Afrika, Rodezya ve Katanga bir yana bırakılacak olursa, emperyalist «kapışma» sırasında kazanılmış topraklarda yatırım hemen hemen yok gibiydi.

İngiliz yatırımlarının 1914'deki coğrafi dökümü:

Kamu kaynaklı yatırımlar	Milyon Pound
Kanada	514,9
Avustralya ve Yeni Zelanda	416,4
Güney Afrika	370,2
Hindistan ve Seylan	378,8
Öbür koloniler	99,7
ABD	754,6
Arjantin	319,6
Brezilya	148
Güney Amerika'nın geri kalan bölümleri	289
Rusya	110
Avrupa'nın geri kalan bölümleri	108,6
Japonya	62,8
Dünyanın geri kalan bölümleri	190,7
	3.765,3
Özel yatırımlar	250
	4.013,3

Burada ele aldığımız bölgeleri hangi yatırımlar etkilemiştir? Çok azı. «Öbür koloniler» maddesindeki 99,7 milyonun bir parçası, «dünyanın geri kalan bölümleri» maddesindeki 190,7 milyonun bir parçası ve «Özel Yatırımlar» maddesindeki iki yüz elli milyonun bir parçası.

Fransa'nın kırkbeş milyon frankından otuz milyonu Avrupa'da, geri kalan on beş milyonu da öteki kıtalarda - Afrika, Asya ve Amerika - yatırıma sokulmuştu. Afrika'nın payına düşen fazla değildi;

* Tartışmanın özünü değiştirmese de, A.B.D.'nin 70 milyon dolarına eklenecek bir şey olmaması bize a-bartılmış görünüyor. Shell, Unilever, gibi büyük firmalarla, büyük Alman yatırımlarıyla gene de eklenecek bir şey olması gerekir.

basit bir malî işlem olarak değil de, özel bir amaçla Mısır, Süveyş ve Güney Afrika'ya yatırılan 4.5 milyar da çıkarılırsa, 'Afrika kolo nilerinin payı küçümsenecek derecede azalır.

Sonuç olarak, tüm kapitalist ülkelerin 1936'da Afrika'daki (Katanga, Rodezya ve Güney Afrika dışında) yatırımlarına baktığımızda aşağıdaki tabloyu elde ediyoruz:²⁶

Milyon pound olarak

Nijerya	75.0	Fransız Ekvatoru	21.3
Altın Sahili	35.0	Fransız Doğu Afrikası	30.4
Sierra Leone	3.4	Togo-Kamerun	18.6
Sudan	43.4	Angola	32.0
Kenya - Uganda	46.0	Mozambik	35.0
Tanganika-Zengibar	52.0		

Başka bir deyişle, 1936 yılında tüm kapitalist ülkelerin dış yatırım tutarlarının yüzde 2,3'ü olan 392,1 milyon pound eder bu. Rodezya, Katanga ve Güney Afrika da eklenecek olursa, yüzde 7,4'e ulaşır. Crouzet yatırımcıların fazla sermaye için bir çıkış noktası bulma ihtiyaçlarının Afrika'nın paylaşılmasında rol oynadığını söylerken haklıdır.

5. Dış çıkış noktaları arayan fazla sermaye teorisini geliştiren J.A. Hobson aynı zamanda asalak bir kapitalizm ve bir «Rantiye-Devlet» yaratan «aşırı-olgunlaşma» teorisini de öne sürmüştü. Lenin **Emperyalizm**'inde bu teoriyi kullanmıştı. Ama iki düşünce birbirleriyle çelişir. Birincisine göre, kapitalizm kendi artığını kullanamaz ve onun bir bölümünü dış yatırıma ayırır. İkincisine göre, kapitalizm hayatını dünyanın geri kalan kısmından gelen bir artıkle idare eder. Birinci durumun zorunlu olarak ikinciden önce geldiği, ikincisinin ise, Lenin'in «son aşama», Buharin'in de kapitalizmin «kokuşması»²⁷ diye adlandırdığı aşırı olgunluğun sonucu olduğu da iddia edilemez.*

Bir elli yıl daha «olgunlaşma» dan sonra, İngiltere ve Fransa'da hem «rantiyeler», hem de «kupon kırıcıları» ortadan kayboldular ve Promenade des Anglais'de onların yerini alanlar etkin, doğrudan yatırımcı kapitalistler oldu... Belirli tarihî koşullar altında üretici - Devlet, Rantiye - Devlet haline gelirse, bazı başka koşullarda da (özellikle, artık, kırılacak kupon kalmadığında) Rantiye - Devlet yeniden Üretici - Devlet haline gelir. Hiçbir uyarıda bulunmaksızın kapitalizm «çürüme»den çıkarak gençliğini ve dinçliğini yeniden kazanmakta ve Marksizmin vaktiyle yapısal olarak gördüğü öğelerin yalnızca tarihî olduğu, zamanla birbiri ardından ortaya çıkmaktadır.

VARGILAR

1. Bu, gelirin yeniden dağılımı ya da fazla üretim ikileminin hiç bir zaman olmadığı anlamına mı gelir? Hayır, kapitalizmde her zaman saklıdır bu ve belli koşullar altında açığa çıkar. Aslında, İngiltere'de bu, 1870'den önce de, sonra da aynı derecede şiddetliydi. 1870'den sonra sendika mücadelesi ve ücretlerin yükselmesi ilerlemiş kapitalizmin bu ikilemden çıkmasına yardım etti. Ama bu gelecekte bir tekrarı olmayacağı anlamına gelmez.

2. Bu ikilem ortaya çıktığında, sermaye için değil, mallar için bir çıkış noktası ihtiyacı doğurur. Marx sermayenin fazla üretiminin eninde sonunda malların fazla üretiminden başka bir şey olmayacağını söylerken bunu çok güzel açıklıyordu. Fakat yeni sermaye çoktan oluşmuşsa, ürün de çoktan satılmıştır. Bu durumda, ne fazla üretim olur, ne de yatırım fırsatlarında bir eksiklik çıkar. Kimse sermayesini kullanmada bir zorluğa uğramamıştır.

Bununla birlikte, ürünleri satma ihtiyacının, kapitalizmi başka ürünleri ithal etme kapasitesinin üstünde ve ötesinde mal ihracına teşvik ettiği anlar olabilir. O zaman, ihrac eden ülke, eğer gerekliyse,

* Emperyalizmin, kapitalizmin son aşaması olduğu doğrudur. Çünkü bunun ötesinde gerçekleştirilecek tek «üretim tarzı» sosyalizmdir. Ancak, böyle olması, bu son aşamanın çok kısa ömürlü olduğu, çok güçsüz olduğu anlamına da gelmez. Devrimciler, emperyalizmin gücünü çok iyi değerlendirmeli, bir fiskele yıkılacak kof bir güç olarak görme eğiliminden vazgeçmelidirler. Emperyalizmi ancak kitlelerin gerçek anlamdaki mücadelesi yıkabilir.

artığın eşdeğerini yabancı aktiflere dönüştürmeye hazırdır. Krediler satışların önünden gidip onları sürükleyebilir, fazla malların ihracının bir türevi demek olan sermaye ihracı ancak böyle zamanlarda gerçekleşir. Sermaye ihracının meta ihracından önce geldiğini söyleyen Marx - sonrası düşüncenin fazla ihracın anlamlı olmamasının nedeni budur.²⁸ Belli dönemlerde ana mallar ihracının tüketim malları ihracından önce geldiğini söylemek ise başka bir şeydir. Bu doğrudur, fakat yine de malların ihracı söz konusudur.

3. Geri bırakılmış ülkelerin gelişmelerini önleyen sermaye ihracı değildir; Marx, Hindistan'ın İngiltere gibi bir kapitalist ülke olacağını söylerken haklıydı.²⁹ Tam tersine, bu ihracın kesilmesi ve akarların geri çevrilmesi az gelişmiş ülkeler için zararlıdır. Bu geri çevirme daha önceki borçların işleminin yeni sermaye girişini aştığı ve buna ek olarak, orada oluşan az bir fazlanın mahallî kapitalistlerce dışarıya gönderilip kalkınmış ülkelerde yatırıma sokulduğu zaman olur. Bu durumda belirleyici faktör, Marx'ın daha önce görmesine imkân olmayan, işçi sınıfının özellikle başarılı reformist mücadelesinden sonra büyük kapitalist ülkelerde yaşama standardının hatırı sayılır derecede yükselmiş olmasıdır.

Bu, uluslararası iş bölümü ve uzmanlaşma açısından, yabancı sermayenin geri akmasının geri kalmış ülkelerin ulusal ekonomileri için en iyi durum olduğu anlamına gelmez. Fakat eğer geri kalmış ülkeler bu yatırımları elden geldiğince kullanamıyorlarsa, bunun nedeni sermayenin milliyeti değil; alıcı ülkelerin özel yapıları ve daha da önemlisi, gelişmiş ülkelerdeki piyasa ve ücretlerle kıyaslanacak olursa, kendi ücretlerinin düşüklüğü ve kendi pazarlarının darlığıdır.³⁰ Ulusal ya da uluslararası olsun, sermayenin aradığı kârdır ve bunu bulmak için hep aynı şekilde davranır.

Dış yatırımların ve çok-uluslu şirketlerin kötülüğünü vurgulayanlar geri kalmış ülkelerin gerçeklerinden uzaktırlar; çünkü bütün az ya da yarı gelişmiş kapitalist ülkeler, hattâ bazı sosyalist Doğu Avrupa ülkeleri istisnasız, yabancı sermaye çekmek için ellerinden geleni yaparak yatırım yönetmelikleri hazırlamakta, verilecek ayrıcalık ve bağışlıkları çoğaltmaktadırlar.*

4. Uluslararası antagonizmler her zaman otomatik olarak sınıf mücadelesine indirgenemez. Bazan fabrikadaki antagonizmlerden ulusal antagonizmlere geçmemiz gerekir. Bu düzeyde, bir yandan, büyük uluslararası sermayeyle az gelişmiş halklar arasında; öte yandan da, beyaz yerlilerin ve onların Devletlerinin bu halkları tam olarak kolonileştirme tehditinde buldukları topyekûn köleleştirme ve hattâ fiziksel imha arasında ortak bir ölçü yoktur. ■

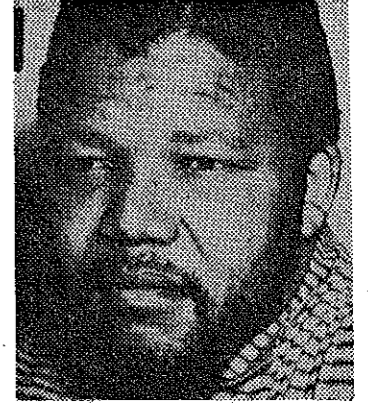
¹ C. Coquery - Vidrovitch: «De L'Impérialisme Ancien a l'Impérialisme Moderne: L'Avatar Colonial» (Eski Emperyalizmden Modern Emperyalizme: Kolonyal Avatar) adlı bildiri.

² *Africa and the Victorians* (Afrika ve Victoria Çağı), Londra, 1963, s. 17.

³ John Strachey, *End of Empire* (İmparatorluğun Sonu), Londra, 1961; Henri Brunschwig, *Mythes et Réalités* (Mitler ve Gerçeklikler), Paris, 1960; François Crouzet, «Commerce et Empire» (Ticaret ve İmparatorluk), *Annales* No 2, Mart - Nisan 1964.

⁴ *The Theory of Capitalist Development* (Kapitalist Gelişme Teorisi), New York, 1942, s. 303.

⁵ Ne bu bölgeler, ne de emperyalizmin («yatırım emperyalizmi» diye adlandırılan) genel olarak bu ikinci evresinde ele geçirilen yerler finans kapitalizmi için gözde alanlar değildiler. Bundan başka, kolonyal yağmalamanın öncüsü olan İngiltere özellikle o sıralarda, kartellerin ve başka kapitalist birleşme biçimlerinin ülkesi olmaktan uzak-



Nelson Mandela. Güney Afrika'nın önemli liderlerinden biri

* Az gelişmiş kapitalist ülkelere gelen yabancı sermaye bağımlı ve çarpık bir kapitalistleşme yaratır. Sosyalist bir ülkenin yabancı kapitale başvurması bu olumsuz gelişmeye imkân tanımaz.

tı. «Tam tersine», diyor Sombart, «bu olaylar, siyasi egemenliği olsun olmasın, emperyalist yayılma eğilimi göstermeyen İsviçre gibi bazı ülkelerde gözlemlendi». (L'Apogée du Capitalisme, Paris 1932, Cilt I, s. 90).

⁶ Deyimler emperyalizmin kolonyal evresini betimlemek amacıyla Coquery - Vidrovitch tarafından kullanılmıştır.

⁷ Lumumba'nın bu yardım isteği tam açıklığa kavuşmamıştır. O sıralarda Kinşasa'daki Bölgesel Hükümet'in Başkanı olan Kamitatu'ya göre Belçika askerlerinin saldırısına karşı Sovyetler Birliği'nden acele bir askerî müdahale talebinde bulunan 1960 Temmuz'undaki ünlü telgraf olayı bütünüyle düzmeceydi. Ona göre hiçbir zaman gönderilmemiş olan bu telgraf heyecanlı bir arkadaş tarafından yalnız bir taslak olarak yazılmış bir mesajdı. Lumumba'nın özel sekreteri Damien Kandolo sonraları metni çalmış ve arkadaşları olan Mobutu ve Bamboko'ya vermişti, onlar da sırası gelince yazıyı Amerikalılara geçirmişlerdi. (Cléophas Kamitatu, La Grande Mystification du Congo - Kinshasha - Büyük Kongo - Kinşasa Aldatmacası— Paris, 1971, s. 56) Öte yandan, kesin olan bir şey varsa, o da, Lumumba'nın Ruslarla muhatap olmadan önce Amerikalılardan dilekte bulunması, ama bunun karşılıksız kalmasıydı. Son olarak, Lumumba için ölümcül sonuçlar getiren, Birleşmiş Milletler'e yapılan resmi istek vardı.

⁸ Le Monde, 7-8 Ocak, 1962.

⁹ Burada yanlış anlama olmasın. Çombe'ye finans emperyalizmi tarafından saldırılmış olması onun tarihte ilerici bir rolü olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, eşi görülmemiş bir tarihî konjonktürde, bu ilerici rolün uluslararası yüksek finans tarafından oynandığı anlamına gelir. Çombe, bütünüyle bir köleleşme tehdidini ve sonradan Kongo halkının başına belâ olacak bir imha hareketini temsil ediyordu. Ve Kafa Afrika'nın tepesinde böyle bir belâ hâlâ dolmaktadır. Bu tehdit beyaz yerlilerden gelmektedir. Kıyaslayacak olursak Çombe'nin dalaştığı uluslararası yüksek finans Afrika'nın bu kesimi için daha az tehlikeliydi; yine de öyledir. Bu açıklama gerekli, çünkü, bir zamanlar Paris'de görüşlerimi açıklarken oturumdakilerden birisi beni, Çombe'yi «iyi insan», Lumumba'yı ise «hain» olarak göstermekle suçlamıştı.* Söylediklerimden hangisi böyle bir yanlış anlamaya yol açtı, bilmiyorum. Aslında düşündüğüm bunun tam tersiydi. Çombe tam anlamıyla bir haindi. Lumumba'nın durumu ise oldukça karmaşıktır. Gerçek toplumsal sınıflar olmadığında, yapay olarak bir araya getirilmiş ve oluşturulmuş olan devlet mekanizması kendi başına bir amaç olur; partiler zümre, parti liderleri de kabile başkanları olurlar. Lumumba da böyle biriydi. Beyaz yerlilerin artan baskılarına karşı yüksek finansla bir ittifak politikasına girmek hainlik demek değildi. O koşullarda, Kongo halkının hayatı çıkarı, mümkün olan tek kurtuluş yoluydu. Bana karşı öne sürülen başka bir iddia da, belli koşullar altında finans kapital daha az tehlikeli ve beyaz yerliler bir numaralı düşman olsalar bile, bunun kısa dönemli bir seçim olacağıydı. Benim buna cevabım açıktır: eğer sorun ölüm-kalım sorunuysa, uzun dönem diye bir şey olamaz.

¹⁰ Burada verilenler, Union Minière hisselerinin çok revaçta olduğu ve şiddetli bir tahkimin fiyatları Brüksel Borsası'yla hemen hemen başabaş götürdüğü Paris Borsası'na ait fiyatlardır. Elisabethville'in Birleşmiş Milletler askerlerince ele geçirilmesinden sonra, bu hisseler 110'dan 117'ye yükseldi. Ertesi gün, 4 Ocak 1963'de, Jadoville'e girildiğinin bildirildiği sırada, maddî zarara ve bölgesel maden çalışmalarının aksamasına rağmen, 121'e doğru bir çıkış oldu. 10 Ocak 1963'de 125'e kadar vardı ki, bu sırada Kolwezi'deki madencilik kuruluşları ve hidro-elektrik barajlar paralı askerler tarafından mayınlanmıştı. 16 Ocak 1963'de Kolwezi madenleri ve barajlar hâlâ tehdit altında bulunuyorken, Çombe'nin teslim olduğunun hemen açıklanmasından sonra, Union Minière hisseleri 125.50'den 132.90'a fırladı. Ayın on sekizinde 140'a yükseldi. Bu sıralarda sabotaj tehditleri sür-

* Tarihten süreç içinde iki karşıt gücün ille de biri mutlak ilerici, öbürü mutlak gerici olmak üzere rolleri paylaşmaları gerekmez. İlerici çizgi, proletaryanınkidir. Burjuva ve küçük burjuva çizgilerinin ilericiliği (ya da gericiliği) belirli görevler çerçevesinde kabul edilebilir. Tarihten böyle aklı karaya bölmek eğilimi bizim hareketimizin geçmişinde de çok görülmüştür. Örneğin, Namık Kemal haklı sayılıp Abdülhamit karalanmış, sonra Namık Kemal'in sandığı kadar «ilerici» olmadığı anlaşılınca Abdülhamit övgüleri başlamıştır. Oysa devrimcilerin bu gibi konularda bu çeşitten tavır almaları için hiç bir gerek yoktur.

Çombe-Lumumba karşıtlığı daha da açıktır. Elbette Lumumba ilerici bir çizgiyi temsil etmektedir. Ama burada unutulmaması gereken bir nokta da bunun ilerici çizgilerden yalnızca biri olması, muhtemelen de «en doğru çizgi» olmamasıdır.

mekteydi. 21 Ocak 1963'de BM gücü Kolwezi'ye girdi; burası Çombe'nin son kalesiydi. Hisseler 150'yi bulmuştu. Ertesi gün, 160'a kadar çıkmışlardı.

¹¹ Le Monde, 9 Ocak, 1963.

¹² Belçika Katolik İşverenler Konfederasyonu Genel Sekreteri J. de Staerke 1959 yılında şunları yazarken, ne söylediğinin farkındaydı: «Yapılması gereken, Belçika'yla iyi ilişkiler içinde, Kongo'yu yavaş yavaş bağımsızlığa doğru götürmektir. Eğer bu iyi ilişkileri korumak için teknik olarak gereken zamandan daha önce bağımsızlığı başlatmak gerekliyse, bunu yapmakta tereddüt göstermemeliyiz.» J. de Staerke'nin sözünü ettiği «iyi ilişkiler» göçmenlerin ayrılmaya fedaatlarının tehdidi altındaydı. Başka zamanlar, tam tersine, göçmenlerce duyulan bu aynı korku, anavatanların kolonilerine daha bir sarılmalarına ve bağımsızlık sözünü ertelemelerine yol açıyordu. Örneğin, savaş sonrası hükümetinde yer alan ve koloni yönetiminde sorumluluk isteyen görevler yapan Fransız Komünistleri bu ayrılma tehlikesini gördüler. Suret - Canale, Fransız Komünist Partisi'ni, bağımsızlık düşüncesini o zaman ortaya atmamakla suçlayanlara karşı uygun bir cevap vererek, yerli halkın herhangi bir politik kuruluşu olmadan verilecek bağımsızlığın ayrılmaya olacağını ve Güney Afrika ya da Rodezya tipi Beyaz Devletler'in kuruluşu anlamına geleceğini belirtti.

¹³ a.g.e., s. 53.

¹⁴ Albert Demangeon, L'Empire Britannique (Britanya İmparatorluğu), Paris, 1923, s. 217. Emperyalist İngiltere'nin oradaki göçmenlere böylesine sert davranması elbette insanlığa hizmet için değildi. Protestan misyonerlerinin açtığı «Bantu halkının korunması» kampanyası, İngiliz emperyalizminin Boerler karşısında kuvvet kullanma politikasını haklı çıkaran —ekonomik nedenlerce belirlenmişti bu— aldatıcı bir bahaneydi.

¹⁵ George Bennett, The Concept of Empire (İmparatorluk Kavramı) Londra, 1962, s. 376.

¹⁶ Empire and Commerce in Africa (Afrika'da İmparatorluk ve Ticaret) Londra, 1920, s. 334-5, 356-8.

¹⁷ Umarım bu konu, Unequal Exchange (Eşitsiz Mübadele) Londra, 1972 adlı kitabımda yeterince açık anlatılmış olsun. Bu teorisinin üzerinde burada durmaya imkân yok.

¹⁸ Tanzanya'yı teorime en ters bir örnek olarak aldım. Bunu yapmamın nedeni, Tanzanya'nın kendini Batı Dünyası'ndan ayrı tutacak ölçüde tarafsız bir tutumu benimsemiş olmasıdır.* Kenya ya da Uganda'yı örnek alsaydım, kıyaslama çok daha çarpıcı olacaktı. Bu iki ülke de mümkün olduğu kadar İngiliz kalmıştır. İngiliz malı alırlar, sigorta, ticaret, bankacılık işlerini İngilizlerle görürler. İngiliz sermayesince tam bir kolonileştirmeye uğratılmalarına rağmen Avustralya ve Yeni Zelanda için durum böyle değildir. Bugün her şeyden çok Amerikalı olan Kanada için ise bütünüyle böyle değildir. İlkel deyimlere başvurmasına ve yalnızca ayrılma düşüncesinin doğmasından önceki Avrupa firmalarının sermayelerinin kuruluşlarındaki farklılıkları ele almasına rağmen, L. Woolf, kazanılmış toprakların İngiliz endüstrisi için ham madde kaynağı olarak işletilmesi konusunda bildirimde bulunmuş olan Chamberlain ve William Mackinnon üzerine yaptığı yorumda gerçeğe yaklaşmaktadır. Şöyle diyor: «Batı Afrika kıyılarındaki hurma sorununda görüldüğü gibi, ancak ham maddelerin yerlilerce üretildiği yerlerde böyle bir şey mümkün olabilir. Doğu Afrika'da olduğu gibi, ham maddelerin İngiliz kapitalistlerince üretildiği yerlerde anonim şirketler ve büyük toprak sahipleri, Avrupa Devleti'nin bu Avrupalı uyrukları, ürünlerinin en pahalı pazarda satılmasına engel olunmaması için öze dikkat göstermektedirler.»

¹⁹ Daha geçen gün —24 Mart 1971'de— Lüksemburg radyosunun kendisiyle yaptığı bir konuşmada, General Salan, «Fransız Cezayir» özleminde Cezayir'i «Rodezya gibi, yalnız ırk ayrımı olmadan» görmek istediğini bildirdi. Ne büyük saflık! Çünkü eğer Cezayir, Rodez-

* Bilindiği gibi Tanzanya «bağımsızlık» kazanmış Afrika ülkeleri arasında oldukça «sol» bir rejime sahip ülkedir.

ya'nın İngiliz olduğu kadar Fransız kalacak idiyse, Fransa'nın buna karşı çıkmasına hiç şaşmamalıydı General!

²⁰ S. H. Frankel, **Capital Investment in Africa** (Afrika'da Sermaye Yatırımı) Oxford, 1938, s. 6. Bugün en güvenilir olarak sözü edilen rakamlar bunlardır. Lenin'inkiler bunlardan pek farklı değildir, ama kendisinin de belirttiği gibi, yaklaşıktır. Örneğin, 1914 yılında 75 - 100 milyar frank veriyor, bu da 3 - 4 milyon pound eder, fakat kesin hesaplamalarda açık verebilir bu fark. Kitabını 1916 yılının ilk yarısında yazdığından belki elinde yalnızca tahminler vardı, yeterli istatistiklere sahip değildi. Yani, Frankel'in dört milyar poundunu kabul ediyorsak, bu miktar Lenin'in gösterdiğinin tavanıdır ve bizim karşı çıktığımız teoriye en uygun rakamdır.

²¹ C. K. Hobson, **The Export of Capital** (Sermaye İhracı), Londra, 1914, s. 170 - 204; A. K. Cairncross, **Home and Foreign Investment** (İç ve Dış Yatırım), Cambridge 1953, s. 176 - 80.

²² Fransa'nın 1875 ile 1913 arası toplu ticaret dengesi açığı 25,187 milyon franktı, yani bir milyar pounda yaklaşık.

²³ J. M. Keynes, **Essays in Persuasion** (İkna Edici Denemeler), Londra 1930.

²⁴ François Crouzet'nin görüşüdür bu. **L'Economie du Commonwealth** (Commonwealth Ekonomisi), Paris 1950.

²⁵ Doların son devalüasyonundan önce, 1971'in başında geçerli olan kambiyo rayici kullanılmıştır.

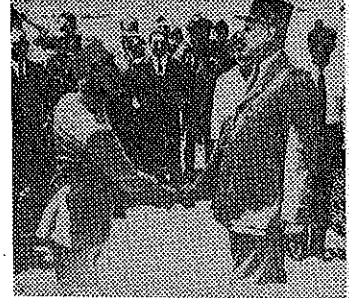
²⁶ S. H. Frankel, **Capital Investment in Africa** (Afrika'da Sermaye Yatırımı), s. 158.

²⁷ Lucien Laurat'nın dediği gibi, ölümden önce başlayan «kokuşma» tuhaf bir şey!

²⁸ Eğer bazı Marksistler, Ekonomi Politik'in «ötesine geçmek» yerine «kıyısından dolanmak» eğilimine sahip olmasalardı, bu basit önermeyi de unutmazlardı - yani sermaye ihracının **ödenmemiş** malların ihracından başka bir şey olmadığını. Ülkeler arasında sermaye transferinin bundan başka hiçbir yolu yoktur.

²⁹ Lenin şunları yazdığı zaman bu görüşü paylaşıyordu: «Sermaye ihracı ihracı bulunulan ülkelerdeki kapitalizmin gelişimini etkiler, büyük ölçüde hızlandırır. Sermaye ihracı, belli bir dereceye kadar, sermaye ihraç eden ülkelerin gelişimini yavaşlatır gibi olsa da, buna karşılık kapitalizmin yeryüzündeki gelişimini derinleştirir ve yayar. (Üç ciltlik **Seçme Eserler**, Moskova 1967, Cilt I, s. 725 - 6)

³⁰ Bu soruna, **Unequal Exchange** (Eşitsiz Mübadele) de ayrıntılarıyla değinilmiştir. Bu yüzden burada fazla üzerinde durulmayacak.



Cezayir'deki başkomutan General Salar, De Gaulle'ü karşıyor. 1958